

פתרון הבחינה בגאוגרפיה, 2 יח"ל מועד קיץ 2008
שאלונים: 573 , 057203
מוגש על-ידי: אורי רעי ואלי לוי
מורים לגאוגרפיה ברשת בתי הספר של יואל גבע

2 יחידות לימוד כחלק של בחינה מפוצלת ב- 3 או ב-5 יחידות לימוד

פרק ראשון – גאוגרפיה של ארץ-ישראל (תוכנית הלימודים הישנה)

על הנבחן לענות על שתיים מהשאלות 1-7

שאלה מספר 1 - השרון

סעיף א'

מאפייני השרון (על הנבחן היה לציין שניים בלבד):

- **קרקעות** – במערב השרון חולות, במרכז השרון חול אדום, במרזבה (מזרח השרון) אלוביום קרקעות סחף.
- **מבנה** – שלוש רצועות: **מערבית** שבה שלושה רכסי כורכר: הראשון מתלול חופי, השני קילומטר מהראשון, והשלישי גבוה מזרחה מהרכסים הראשונים. **הרצועה השנייה** אזור של גבעות המכוסות חול אדום וביניהם עמקים, **השלישית** מישור השרון מכוסה סחף.
- **אקלים** – בשרון אקלים ים תיכוני ממוזג כ- 600 מ"מ גשם, הגשם יורד בחורף, הקיץ חם ולח משרע טמפרטורות קטן בגלל השפעת הים.
- **מערכת ניקוז** – בין הנחלים עמקים פנימיים לא מנוקזים, רשת של נחלים שחוצה את האזור ממזרח למערב ומתנקזת לים התיכון וחוצה את רכסי הכורכר, במזרבה האזור מעט גבוה יותר ומנוקז.

סעיף ב'

בעבר היה השרון אזור שוליים ישובי. התנאים הפיזיים הקשים לא אפשרו פיתוח יישובים. עם בוא הציונות, ניקזו את הביצות טיפלו בקרקע והפכו את האזור לאזור חקלאי. הנוף המישורי וקרקעות הסחף אפשרו הקמה של יישובים המתבססים על חקלאות.

סעיף ג'

- **השינויים החברתיים**: השרון הופך מאזור חקלאי לאזור עירוני. מושבות ההדרים הופכות לערים גדולות כחלק מהמטרופולין של תל אביב.

- **השינויים הכלכליים** : מעבר מחקלאות למסחר ושירותים. את הפרדסים מחליפים תעשייה קלה, ענפי היי-טק, שירותים ומסחר. תהליך של שינוי כלכלי קשור לצמיחת המטרופולינים ולשינויים בכלכלת ישראל החקלאות נדחקה לשוליים.

שאלה מספר 2 – יצוא תעשייתי

סעיף א'

מגמת הייצוא המשתקפת מהטבלה מ-1995-2006 :

עלייה הדרגתית בייצוא ההיי-טק בין 1995-1999. עלייה חדה של כ-4 מיליארד דולר בין השנים 1999-2000. מ-2000-2003 משבר וירידה של כ-2 מיליארד. מ-2003-2006 צמיחה גדולה עד כמעט 15 מיליארד. בתעשיות המסורתיות אין שינוי בייצוא לכל אורך התקופה, משקלו כ-2 מיליארד דולר.

סעיף ב'

גורם ראשון : התעשיות המסורתיות מייצרות בעיקר לשוק המקומי ולא לייצוא, ולישראל אין יתרון יחסי בתחומים אלה. כוח האדם בארץ יקר, ואין לנו חומרי גלם בשפע.

גורם שני : השכלה- במדינת ישראל כוח עבודה מיומן ומשכיל ברמה גבוהה ובתחום זה יש לנו יתרון על פני מדינת העולם. ישראל נחשבת מעצמה בתחום הטכנולוגיה העילית ולכן ענף ההיי-טק הוא ענף ייצוא מרכזי.

גורם שלישי : ייצוא ביטחוני- מדינת ישראל צברה ניסיון רב וידע בתחום הביטחון, דבר שעזר לה למכור בעולם תעשיות מתקדמות.

סעיף ג'

על הנבחן היה לציין שני אזורים :

האזורים שבהם מרוכזת תעשיית ההיי-טק הם בעיקר במטרופולין הגדול של **תל אביב** : "עתידים", הרצליה פיתוח, ורעננה דרום. במטרופולין של **חיפה**, קריית המדע בכניסה הדרומית לעיר. ובשנים האחרונות גם **בירושלים**, הר חוצבים.

גורמי המיקום של המרכזים בתל אביב :

- קירבה למוסדות השכלה : אוניברסיטת תל אביב, בר אילן, ומכללות. מוסדות להשכלה גבוהה הן גורם מרכזי למיקום מרכזי תעשייתי עילית.
- כוח אדם ברמה גבוהה : מטרופולין תל אביב מרכז אחוז גבוה של מהנדסים, אקדמאים ואוכלוסייה ברמה גבוהה.

גורמי המיקום של המרכזים בחיפה :

- נגישות נוחה אל הכביש המהיר לתל אביב ולשדה התעופה.
- קרבה לטכניון ולאוניברסיטת חיפה.

שאלה מספר 3 – זיהום אוויר

סעיף א'

מקורות אנרגיה מתחדשים - אלו מקורות אנרגיה חלופיים המיוצרים מכוח הרוח, אנרגיות מכאניות של מים, או אנרגיה סולרית. מקורות אלה תלויים באיתני הטבע הם אינם מתכלים, מתחדשים בצורה טבעית, ולא גורמים לנזקים אקולוגיים.

דלקים מאובנים - אלו הם הנפט הגז והפחם. דלקים אלה נוצרו כתוצאה משקיעה של בעלי חיים וחומרים אורגניים ובמהלך מיליוני שנים הפכו למקור אנרגיה. הם מהווים כיום את עיקר שימוש האנרגיה בעולם. יש לגביהם בעיה של עתודות והם יוצרים בעיות אקולוגיות.

סעיף ב'

על הנבחן היה לתאר **שני נזקים בלבד** :

- **אקלים** - כתוצאה משריפה של דלקים פוסילים נוצר תהליך התחממות של כדור הארץ. התוצאה: שינויים אקלימיים, שגורמים לסופות לבצורות, והצפות באזורים מסוימים של העולם.
- **זיהום אוויר** - בעיקר באזורים צפופי אוכלוסיה עקב שימוש רב במכוניות שפולטות CO. עקב שימוש במפעלי תעשייה שפולטים חנקות נוצרת פגיעה בבני אדם (סרטן, מחלות בדרכי הנשימה ועוד)
- **כלכלה** - מחסור במקורות אנרגיה גורם למשברי נפט, עליית מחירים ובעקבותיה האטה בפעילות הכלכלית.

סעיף ג'

באזור מטרופולין תל אביב זיהום אוויר קשה בגלל תנועה רבה של מכוניות. בתל אביב מעל 600 כלי רכב לכל אלף תושבים, באזור תל אביב גם תחנת כוח.

שאלה מספר 4 – אטלס ישראל, אזור בית שאן

סעיף א'

על הנבחן היה לציין **שלושה שינויים** :

- **תחבורה** - במפה מ-1880 אין כבישים, במפות החדשות רשת כבישים ארצית ובין הישובים
- **ביצות** - ב-1880 שטחי ביצה ב-1990 ברכות דגים וחקלאות.
- **חקלאות** - ב-1880 מעט מאוד שטחים חקלאים, ב-1990 שטחים חקלאים רבים.
- **ישובים** - ב-1880 רק בית שאן, ב-1990 מספר גדול של מושבים וקיבוצים.

סעיף ב'

יתרונות - איזור בית שאן מתאפיין בשטח מישורי, חלק מעמק חרוד- בית שאן, עם כמויות מים גדולות מהמעיינות והנחלים של איזור בית שאן והירדן. שני יתרונות אלה מעודדים פיתוח חקלאות.

חסרונות - אקלים באזור ערבתי יבש, כמויות משקעים קטנות, חום וקרינה וללא השקיה לא ניתן לקיים חקלאות. חיסרון שני נגישות- האזור רחוק ממרכזי אוכלוסיה אין עליו רכבת או כבישים מהירים, דבר שמקשה על פיתוח תעשייה ומסחר.

שאלה מספר 5 – ים המלח

סעיף א'

ים המלח, הוא תוצאה של היווצרות השבר הסורי אפריקאי. כדור הארץ בנוי מלוחות הנמצאים בשיווי משקל. כתוצאה מלחץ של המגמה על כרום כדור הארץ, זזים לוחות אלה ונוצרות תנועות גיאולוגיות. אחת מהן היא השבר הסורי אפריקאי. באזור השבר נוצרת תזוזה אופקית, ארץ ישראל "יורדת" דרומה. עם היווצרות השבר הוא נתמלא במים ונוצרה בו ימה גדולה שנקראה "ימת הלשון". במהלך ההיסטוריה הגיאולוגית הימה התכווצה ונשאר ים המלח.

סעיף ב'

בולענים – זו תופעה של היווצרות בורות עמוקים באזור ים המלח. בגלל ירידת מפלס ים המלח יורד גם מפלס מי התהום המלוחים. את מקום מי התהום המלוחים תופסים מי תהום מלוחים פחות אשר ממיסים את סלע המלח. כתוצאה מכך, נוצרים חללים, שכיסוי הקרקע שלהם שוקע ונפערים בורות.

על הנבחן היה לציין נזק כלכלי אחד:

- תחבורה- הבולענים נפערים על הכביש גורמים להתמוטטותו, מהווים סכנה לתחבורה ומחייבים בנייה מחדש של הכבישים.
- מטע התמרים של קיבוץ עין גדי- נאלצו לסגור את המטע עקב התמוטטותו.

שאלה מספר 6 – חיפה, מדרש תמונה

סעיף א'

שימושי קרקע הנראים בתמונה:

- תמונה א-** תעשייה- איזור תעשייה כבדה של מפרץ חיפה בתי הזיקוק.
- תמונה ב'**- תחבורה- אזורי הנמל, הרכבת והכבישים.
- תמונה ג'**- מגורים- שכונות המגורים של איזור קריית אליעזר כולל אצטדיון ספורט.
- תמונה ד'**- שטחים פתוחים- אזורים של ריאה ירוקה וגנים - הגן הבהאי.

סעיף ב'

שימושי הקרקע של תעשייה ותחבורה קשורים אחד לאחר: התעשייה צריכה את הנמל כדי לייבא חומר גלם ולייצא את המוצרים המוגמרים שלה, התחבורה משרתת את המפעלים בתהליכי ייצור.

סעיף ג'

בעיות עקב שימושי קרקע:

- מגרש כדורגל בתוך שכונת מגורים יוצר בעיות של רעש צפיפות ובעיות חניה ותחבורה.
- כבישים ראשים סביב השכונה. כבישי הגישה לחיפה יוצרים בעיות של זיהום אויר ורעש והם סמוכים לבתי השכונה.

פרק שלישי – גאוגרפיה של המזרח התיכון על סף המאה ה-21

על הנבחן היה לענות על שתיים מהשאלות 15-19

שאלה מספר 15 – כלכלת מצרים

סעיף א'

על הנבחן היה לציין שלושה קשיים בפיתוח כלכלת מצריים:

- **כוח אדם** – הון אנושי קטן, מספר המשכילים במצריים נמוך, אחוז אנאלפביתים גבוה.
- **הון** – היקף השקעות חוץ קטן, למצרים אין משקיעים רבים מפני שהכלכלה אינה אטרקטיבית למשקיעי חוץ.
- **ידע** – מספר קטן של מכוני מחקר ופיתוח, רמת המחקר אינה גבוהה.
- **תנאים פיזיים** – למצרים מחסור במים, קרקעות מדבריות מקשות על פיתוח חקלאות וכלכלה.

סעיף ב'

על הנבחן היה לציין ארבעה ענפי כלכלה עיקריים במצרים:

1. חקלאות.
2. תעשיות קלות- טקסטיל ומזון.
3. כריית מחצבים (פוספטים, ברזל, נפט, גז, זהב).
4. העברות כספים מעובדים מצריים בחו"ל (מהגרי עבודה).
5. תיירות.
6. תעלת סואץ.

סעיף ג'

על הנבחן היה להתייחס ל**שניים** מהענפים :

התפתחות ענף מהגרי העבודה המצריים - במצרים יש אבטלה בהיקף גבוה ואילו במדינות המפרץ הפרסי דרישה מוגברת לעובדים (בנין, ניקיון וכד'). מצרים רבים מהגרים למדינות הנפט ושולחים את כספיהם למצרים, כספים אלה מקור חשוב למטבע זר.

התפתחות ענף התיירות - למצרים פוטנציאל תיירותי: אתרים ארכיאולוגיים, אקלים מדברי ונוף מדברי, תיירות בחופי סיני. התיירות תורמת להכנסה של מטבע זר, לפיתוח תשתיות, בניית בתי מלון.

התפתחות ענף תעלת סואץ - התעלה מהווה מקור הכנסה חשוב למצרים. עוברות בה אוניות רבות שמשלמות על המעבר ומקבלות שרותי נמל. התעלה מביאה להתפתחות ערי התעלה.

שאלה מספר 16 – ערים ועיור

סעיף א'

המדרג העירוני המשותף לשלושת הערים הוא מערך עירוני ראשה. העיר הגדולה, גדולה פי 3 ויותר מהעיר שבאה אחריה.

סעיף ב'

על הנבחן היה לציין **שתי** סיבות להיווצרות מדרג עירוני זה במזרח התיכון :

- **הגירה** - המזרח התיכון התאפיין באוכלוסיה כפרית חקלאית. תהליך העיור וההגירה אל העיר הביאו להתפתחות מערך עירוני ראשה.
- **מיקום** - שלוש הערים יושבות באזורים בעלי חשיבות אסטרטגית כלכלית: קהיר על הנילוס, בגדד על החידקל, ואיסטנבול על מיצרי הבוספורוס המחברים בין אירופה בים השחור והים התיכון.
- **קולוניאליזם** - במצרים ועיראק שלט שלטון קולוניאלי, שדאג לפתח את ערי השלטון במיוחד.
- הערים המפותחות היו הערים שבהן ישב השלטון המרכזי בהן היו מאז ומתמיד שירותים מפותחים.

על הנבחן היה לציין **שתי** השפעות המדרג העירוני על ערים במזרח התיכון :

- יחסי גלעין שוליים - רוב הערים במדינה בלתי מפותחות עם שירותים ברמה נמוכה ואילו בעיר הראשה יש פיתוח רב, פער גדול בין גלעין לשוליים.
- לחץ רב על העיר הראשה שהיא יעד הגירה מועדף, דבר שיוצר התפוצצות אוכלוסין בעיר הראשה, שכונות פלישה, כפר-עיר, קריסת תשתיות.
- השקעות השלטון - השלטון המרכזי לא משקיע בכפרים ובערים הקטנות. רוב השקעות הממשלה בעיר הגדולה.

סעיף ג'

הסיבות להקמת הערים המודרניות-

ערי העמק החדש במצרים לדוגמא-

פיוס- קמה כדי לעזור לפזר את אוכלוסיית מצרים ולהוריד את הלחץ מקהיר וכדי לפתח אזורים מידברים מחוץ לעמק הנילוס.

כווית סיטי- בעקבות גילוי הנפט נבנה עיר חדשה שמשמשת גם נמל לייצא את הנפט וגם לשמש מגורים לעובדים.

אנטליה טורקיה- העיר הוקמה בכדי לפתח את ענף התיירות לאורך הים התיכון. בכך נוצרו מקומות עבודה חדשים בדרום טורקיה.

שאלה מספר 17 – מקורות מים חדשים

סעיף א'

סיבות להקמת המפעלים. על הנבחן היה לציין שתי סיבות:

- **אקלים**- המזרח התיכון הוא אזור עם אקלים מדברי שיש בו מעט מאוד משקעים ולכן הוא דל במקורות מים טבעיים.
- **ריבוי טבעי**- ריבוי אוכלוסין מהגבוהים בעולם ולכן נוצר ביקוש רב למים. אוכלוסיית האזור מכפילה את עצמה כל 30 שנה.
- **חקלאות**- המזרח התיכון הוא איזור חקלאי שדורש הרבה מים ומבזבז הרבה מים.

סעיף ב'

רוב מתקני ההתפלה נמצאים סביב המפרץ הפרסי בסעודיה ובנסיכויות הנפט.

- כי באזורים אלה מדבר- אין מקורות מים.
- למדינות האזור יש יכולת כלכלית היות ויש להם הכנסות גדולות מנפט.
- באזור זה ריבוי טבעי גבוה לכן דרישה גדולה למים.
- במדינות האזור יש עליה ברמת החיים והשקעות בתשתיות ולכן דרישה של מים.

סעיף ג'

על הנבחן היה לציין ולהסביר שתי דרכים נוספות לניצול מקורות המים:

- **הקמת סכרים**- במדינות רבות קמו סכרים כדי לאגור מי נהרות ושיטפונות לדוגמא- סכר אסואן, סכר טבקה בסוריה. **היתרונות**- הסכרים אוגרים מים רבים, מיצרים חשמל. **החסרונות**- הסכרים פוגעים בזרימת המים בנהרות ויוצרים חיכוכים בין לאומים. בנוסף, פוגעים הסכרים בסביבה, בתוואי הטבעי של הנהר, כמו לדוגמא בדלתא של הנילוס.
- **שאיבת מי תהום**- מציאת מאגרי מי תהום חדשים. **היתרון**- פיתוח מקורות לאזורים מדברים. **החיסרון**- יוצר סכסוכים בין מדינות.
- **מחזור מים**- מחזור מי שפכים לשימוש בחקלאות. **היתרונות**- מצמצם בעיות אקולוגיות, עוזר להיפטר מהשפכים. **חסרונות**- השקעות מאוד יקרות והמים לא מתאימים לשתיה.

שאלה מספר 18 – נדידה והגירה

סעיף א'

נדידה - מעבר של אוכלוסייה ממקום למקום באופן קבוע, מחזורי על פני עונות השנה והיא תלויה במקורות המזון, האקלים והמים.

הגירה - מעבר של אוכלוסייה ממדינה למדינה למטרות עבודה, לימודים ושיפור רמת החיים. היא נעשית לטווח ארוך ובאופן קבוע.

ההבדלים בין נדידה להגירה:

- הנדידה היא מעבר זמני ועונתי ממקום למקום. ההגירה היא מעבר ארוך טווח ממדינה למדינה.
- הנדידה היא קבוצתית במסגרת של שבט ואילו ההגירה היא בדרך כלל בבודדים.

סעיף ב'

דוגמא לאזור שבו מתרחש תהליך נדידה:
אזורי המדבריות של חצי האי ערב, מדבריות סוריה וירדן, קבוצות של בדואים נודדות בחיפוש מקורות מים.

דוגמא לאזור שבו מתרחשים תהליכי הגירה:
ממצרים למדינות המפרץ הפרסי- בעיקר מהגרי עבודה.
ממדינות שונות במזרח התיכון למדינות אירופה בעקבות משברים פוליטיים (מלבנון לצרפת).

סעיף ג'

- שינויים שחלו באורח החיים של הנוודים במזרח התיכון מאמצע המאה ה-20:
- בעקבות הקמתן של מדינות רבות במזרח התיכון (לאחר השלטון הקולוניאלי)- השלטון המרכזי באותן מדינות שאף ליישב את הנוודים בישובי קבע. רבים מהשבטים הפסיקו את הנדידה ועברו לישובי קבע. בעקבות זאת השתנה אופי העיסוק- מחקלאות נודדים לחקלאות קבע או לענפי תעסוקה אחרים.
  - הקמת רשת דרכים וכלי תחבורה שינו לחלוטין את אופי התנועה של הנוודים. אם בעבר הנדידה בוצעה על ידי גמלים, סוסים או ברגלים, עתה הנדידה מתבצעת בכלי רכב. במשך הזמן נעלמו סממני הנדידה כמו האוהל, הגמל או הסוס ופסקה תנועת הנדידה.
  - תהליכי מודרניזציה במדינות השונות השפיעו רבות על הנוודים, עד כדי החלפת הלבוש המסורתי בלבוש מודרני, רכישת השכלה וכד'.
- הגורמים המרכזיים לשינויים באורח החיים של הנוודים:
- השלטונות ביקשו לפקח על הנוודים, כדי שאלה יהיו תחת חוקי המדינה.
  - פיתוח ובניה של תשתיות באזורי הנוודות.
  - תהליכי מודרניזציה- הרכב מחליף את הגמל.